

Les dones del Sàhara Occidental

Luciana Coconi

Màster en Estudis Internacionals

Universitat de Barcelona

Índex:

1. El conflicte del Sàhara Occidental.....	p. 3
1.1 Introducció.....	p. 3
1.2 Antecedents del conflicte.....	p. 4
1.3 Últimes notícies del conflicte.....	p. 5
2. La dona saharauí.....	p. 7
2.1 La vida en els campaments de refugiats.....	p. 9
2.2 Educació, cultura i salut. Noves accions de les dones.....	p. 11
3. Conclusions.....	p. 16
Bibliografia.....	p. 17

1. El conflicte del Sàhara Occidental

1.1 Introducció

L'any 2008, és l'**Any Internacional per la Defensa dels Drets Humans en el Sàhara Occidental**, un bon moment per recordar el poble saharauí i el seu dret a la lliure determinació, que encara no ha pogut exercir.

El Sàhara Occidental és un dels setze territoris pendents de descolonitzar que encara queden en el món¹. Un procés de descolonització inacabat, a causa de l'abandó de l'Estat espanyol, que fora potència administradora, i a la posterior ocupació i reticència del Marroc a complir amb les Resolucions de Nacions Unides que van determinar al llarg dels anys que és necessària la celebració d'un referèndum d'autodeterminació en el qual els saharauis puguin triar entre la independència o la integració al Marroc.

A mesura que passen els anys, aquest conflicte sembla esvaïr-se en les agendes internacionals, sense que els actors que haurien de buscar activament una solució, es comprometin a fer-lo. Mentrestant, la població saharauí en els campaments sobreviu gràcies a la cada vegada més escassa ajuda internacional. Com assenyala un activista de la causa saharauí, aquesta falta de solució al conflicte i la seva conseqüent prolongació en el temps, provoca un desgast dels donants i un descens de l'ajuda humanitària als campaments de refugiats. *"Molt pocs Estats, organitzacions no governamentals o fins i tot les agències de les Nacions Unides estan disposats a seguir finançant la mateixa emergència durant dècades, especialment quan no sembla haver en l'horitzó cap solució política imminent"*².

El que sosté al poble saharauí en aquesta situació d'abandó internacional és la seva forta convicció que algun dia podran tornar a la seva terra, i la seva lluita per dur endavant una vida digna més enllà de les condicions adverses a les quals han

¹ Las Naciones Unidas y la descolonización, <http://www.un.org/spanish/descolonizacion/main.shtml>

² HANSEN Ronny, president del Comitè noruec de Suport al Sàhara Occidental, en *1 de cada 5 niños saharauis sufre desnutrición aguda*, Afrol News, 15/05/2008, <http://www.afrol.com/es/articulos/28926>

d'enfrontar-se cada dia. Una gran part d'aquesta fortalesa està en la lluita de les seves dones.

1.2 Antecedents del conflicte

El conflicte del Sàhara és, lamentablement, un *conflicte oblidat*, que va començar fa més de trenta-tres anys, quan Espanya va abandonar aquest territori.

No cal oblidar que el Sàhara Occidental estava controlat per Espanya des de 1884. En ingressar a Nacions Unides, el 1956, Espanya no va reconèixer tenir sota la seva administració cap territori no autònom, i el 1958, Saguia El Hamra i Riu d'Or es van convertir en província espanyola. El 1965, a través de la Resolució 2072 (XX) de l'Assemblea General, Nacions Unides va demanar a Espanya l'inici del procés descolonitzador. El 1973 neix el **Front POLISARIO** (Front Popular d'Alliberament de Saguia el Hamra i Riu d'Or), iniciant la seva lluita armada contra les forces espanyoles per arribar a l'alliberament del poble saharauí. Paral·lelament, el Marroc va manifestar la seva intenció d'incorporar el Sàhara al seu territori, i Espanya va anunciar que durant el primer semestre del 1975, es celebraria al Sàhara un referèndum d'autodeterminació, tal com ho sol·licités Nacions Unides. El 16 d'octubre del 1975, la **Cort Internacional de Justícia de l'Haia** va emetre un **dictàmen** en el qual va concloure que **no existeix cap vincle de sobirania territorial entre el territori del Sàhara Occidental i el regne del Marroc anterior a la colonització espanyola**; i rebutjant els arguments marroquins per a annexionar-se el territori saharauí, demana que s'apliquin les Resolucions de Nacions Unides³. El govern espanyol va iniciar llavors converses amb el Front POLISARIO per preparar la descolonització, procés que mai es va portar a terme. A l'octubre d'aquest mateix any, 1975, el Marroc va organitzar la **Marxa Verda**, en la qual 350.000 marroquins van avançar pacíficament sobre el territori saharauí, al mateix temps que l'exèrcit marroquí ocupava el nord-oest del Sàhara Occidental. Al novembre es van signar els **Acords Tripartits de Madrid** entre el Marroc, Mauritània i Espanya, acordant el repartiment del Sàhara entre el Marroc i Mauritània. El 27 de febrer de 1976, un dia abans de la sortida formal d'Espanya del Sàhara, es va proclamar la **República Àrab Saharauí Democràtica (R.A.S.D)**. Al poc temps es va iniciar una cruenta guerra entre el Marroc i el Front POLISARIO, enfrontaments que van durar

³ Opinió consultiva sobre el Sàhara Occidental, 16 d'octubre de 1975, <http://www.icj-cij.org/>

setze anys (Mauritània havia renunciat a les seves pretensions territorials signant la pau amb el Front POLISARIO el 1979). Els saharauis, sota els bombardejos marroquins de napalm i fòsfor blanc van començar a fugir cap a Algèria. El 1982, la R.A.S.D., va ser admesa com membre de l'Organització per a la Unitat Africana (O.U.A., actualment Unió Africana). Posteriorment, el Marroc va abandonar l'organització.

Durant l'any 1991, va entrar en vigor un alt el foc com a primera fase d'un Pla de Pau de les Nacions Unides, acceptat per les dues parts en conflicte i aprovat pel Consell de Seguretat. Es va establir la **Missió per al Referèndum en el Sàhara Occidental (MINURSO)**⁴ per arribar a la celebració d'un referèndum d'autodeterminació en els primers mesos del 1992. Aquest referèndum mai va arribar a realitzar-se, a causa de les múltiples traves imposades pel Marroc, i a la seva flagrant reticència a complir amb la legalitat internacional.

Actualment, la població saharauí es troba dividida entre les zones ocupades pel Marroc, les zones alliberades, i els campaments de refugiats a Algèria. En els campaments de refugiats prop de Tindouf, a Algèria, es concentren uns 180.000 refugiats. Aquests campaments estan instal·lats en el desert, una zona inhòspita, on l'aigua escasseja, les temperatures durant el dia a l'estiu arriben als 50° C i a l'hivern descendeixen sota zero. Els territoris alliberats, sense sortida al mar, es troben al costat de la frontera mauritana i en menor mesura, l'algeriana, i són travessats per un mur de 2.720 km. aixecat pel Marroc. En aquest sector no hi ha presència marroquina. Es tracta de la zona administrada pel Front POLISARIO on existeix un alt el foc permanent des de l'arribada dels observadors de Nacions Unides en l'any 1991. Els habitants d'aquestes terres són nòmades saharauis. En el Sàhara controlat pel Marroc (tres quartes parts de l'antic Sàhara espanyol) viuen 250.000 persones que en la seva majoria no són originàries del territori, i de la qual menys del 20% són saharauis. En aquestes zones ocupades pel Marroc, les violacions als drets humans del poble saharauí són constants: les tortures, detencions arbitràries, judicis celebrats sense cap tipus de garantia processal, són fets quotidians.

⁴ MINURSO, <http://www.minurso.unlb.org/>

1.3 Últimes notícies sobre el conflicte

Com des de fa molt temps, la resolució d'aquest conflicte es troba estancada. A manera de síntesi de l'ocorregut en els últims mesos, hem de recordar que a l'**abril del 2007**, el Consell de Seguretat de les Nacions Unides va instar a ambdues parts en el conflicte a una negociació directa, sota la supervisió de Nacions Unides. A partir d'allí, es van realitzar quatre rondes de negociacions en Manhasset, Nova York, en dependències de les Nacions Unides. Aquestes reunions entre el Marroc i el Front POLISARIO van ser presidides per **Peter van Walsum**, qui era fins llavors l'enviat personal del Secretari General de Nacions Unides per al Sàhara Occidental. Aquestes reunions no van donar cap resultat perquè el Marroc insistia a discutir la seva oferta d'autonomia per al territori, mentre que els saharauis emparats en la legalitat internacional van reclamar la celebració d'un referèndum que contempli no només l'autonomia com una de les possibilitats de solució al conflicte, sinó també la independència. Així al **març del 2008** fracassava la quarta ronda de negociacions entre el Front POLISARIO i El Marroc. A l'**abril del 2008**, en una reunió a porta tancada amb el Consell de Seguretat de Nacions Unides, Van Walsum sostenia que la independència del Sàhara és inassolible, malgrat que les Resolucions d'aquest mateix organisme reconeixen el dret a la lliure determinació del poble saharauí. Ho va repetir en una entrevista publicada pel periòdic El País a l'**agost de 2008**⁵. Als pocs dies, el líder del Front POLISARIO i president de la R.A.S.D., **Mohamed Abdelaziz**, es va dirigir mitjançant una carta al Secretari General de les Nacions Unides, **Ban Ki-moon**, instant-lo a destituir a Peter van Walsum, per poder continuar les negociacions amb el Marroc. "*En adoptar una actitud deliberadament promarroquí (...) l'enviat s'allunya de l'actitud d'imparcialitat i trepitja la legalitat internacional*"⁶.

En el mes d'octubre del 2008, durant la celebració de les sessions del Comitè de Descolonització de Nacions Unides (Quarta Comissió), Ban Ki-moon, va notificar a les autoritats del Front POLISARIO el nomenament de **Christopher Ross** com el seu nou enviat especial per al Sàhara, encara que aquest nomenament no s'ha fet públic encara⁷. El representant del Front POLISARIO davant Nacions Unides, **Ahmed Bujari**, va

⁵ *Un Sahara independiente es inalcanzable. Peter van Walsum, enviado de la ONU, insta a negociar con Marruecos la autonomía*, El País, 08/08/2008.

⁶ *El POLISARIO exige la destitución del delegado de la ONU en el Sahara*, El País, 17/08/2008.

⁷ *POLISARIO acepta a Christopher Ross como el nuevo enviado especial de la ONU*, 08/10/2008, <http://saharamarathon-layoad.blogspot.com/2008/10/polisario-acepta-christopher-ross-como.html>

expressar en aquella oportunitat, que lamenta que Rabat solament estigui disposat a parlar amb el POLISARIO de la proposta d'autonomia per a la ex colònia espanyola. “*Si aquesta injustificada condició prèvia no és remoguda del camí, hem de dir que un progrés substancial en futures negociacions no és possible*”, va afirmar. El Sàhara Occidental no és “*una província marroquina a la recerca d'autonomia administrativa*” i la sortida a més de trenta anys de conflicte és la celebració d'un “*referèndum d'autodeterminació just i lliure*” en compliment de la doctrina de descolonització de les Nacions Unides. “*Li correspon al poble saharauí triar lliurement entre la independència i qualsevol altra opció, inclosa la de la integració al Marroc*”⁸.

El **22 d'octubre del 2008**, la Quarta Comissió de l'Assemblea General de Nacions Unides, després de dues intenses setmanes de negociacions, va aprovar per unanimitat una resolució en la qual acull positivament “*el compromís de les parts de seguir demostrant voluntat política i treballar en una atmosfera propícia per al diàleg, per entrar en una part més intensa de les negociacions*” i protegeix el procés iniciat l'any passat per arribar a “*una solució política justa, duradora i mútuament acceptable que dugui a l'autodeterminació del poble del Sàhara Occidental*”. Aquesta resolució va ser valorada positivament pel responsable d'Exteriors del Front POLISARIO, Mohamed Uld Salek, qui veu en el seu text el suport de la comunitat internacional a la causa saharauí⁹.

2. La dona saharauí

En aquest conflicte, el rol que juguen les dones és molt important. Molts dels homes estan mobilitzats per l'exèrcit a les zones alliberades, i les dones són qui duen endavant els campaments de refugiats. Durant els primers anys a Algèria, les dones saharauis s'han hagut d'enfrontar a dificultats com la dura naturalesa del desert de la Hamada, la manca dels mínims recursos de subsistència, l'absència dels homes que es trobaven en el camp de batalla, el baix nivell cultural, professional i polític de les dones, la inexistència d'experiència per a atendre als ferits de guerra, o la necessitat externa de crear condicions de seguretat i estabilitat per als desplaçats¹⁰. A pesar d'aquestes

⁸ El POLISARIO insta a Marruecos a negociar sin condiciones el futuro del Sahara, <http://www.tercerainformacion.es/3i/article5875.html>

⁹ La comisión de descolonización de la ONU apoya la negociación sobre el futuro del Sahara, 22/10/2008, Poemario por un Sahara Libre, <http://poemariosahara.blogspot.com/>

¹⁰ Unió Nacional de Dones Saharauis: <http://www.arso.org/UNMS-1.htm>

adversitats, que se sumen a l'exili i l'aïllament del món, les dones saharauis han sabut vèncer les dificultats, assumint un rol actiu, donant suport a la població que es troba en les zones alliberades, resistint en el desert i preparant-se per tornar i reconstruir el seu país. Contra totes les dificultats, les dones saharauis actualment són mestres, administratives, infermeres, mèdiques, costureres; tasques que ocupen sense rebre cap retribució a canvi, i que sumen a la tasca de ser mares i atendre a la família. El seu paper en la sanitat, l'ensenyament i les labors productives és fonamental.

Des del començament, les dones van saber organitzar-se i ja en 1974 van crear la **Unió Nacional de Dones Saharauis (U.N.D.S.)**, dintre de l'estructura del Front POLISARIO, impulsades per la necessitat d'unió d'un poble que lluita pel dret a l'autodeterminació. Els seus objectius són la sensibilització de la dona sobre la seva posició en la societat i el seu paper en la independència nacional, conscienciar-la sobre els seus drets, potenciar la seva formació política, professional, i en general, dotar-la de totes aquelles eines personals que li permetin ocupar un paper fonamental en la nació saharauí independent, preservant tots els assoliments aconseguits durant el procés d'alliberament nacional. Però els seus interessos transcendeixen l'àmbit de la R.A.S.D. ja que a nivell internacional, l'U.N.D.S. es relaciona amb organitzacions de dones a nivell mundial, com la Federació Democràtica Internacional de la Dona, l'Organització Panafricana de la Dona, la Unió General de Dones Àrabs, o l'Organització de la Dona per la Pau, entre d'altres, ampliant així les xarxes de solidaritat amb el poble saharauí, a més d'assumir un paper actiu en la denúncia de les violacions als drets de la dona que es produeixen en altres llocs del món.

Per arribar als seus objectius, l'U.N.D.S. organitza activitats com reunions, conferències, trobades, cursos, actes per a la celebració de dates assenyalades com el dia internacional de la dona, publica revistes ("8 de Març", "Esperanza"), estudis i investigacions, coordina activitats culturals i socials en "dairas" i institucions, entre d'altres coses. Des de la seva creació, l'U.N.D.S. ha celebrat cinc congressos, l'últim d'ells, a l'abril del 2007¹¹. Gràcies a la labor de l'U.N.D.S., actualment, cada campament té la seva pròpia "**Casa de la Dona**", espais d'usos múltiples, on es realitzen activitats de formació, d'assessorament tècnic per a la formació de cooperatives, a més d'activitats culturals i d'oci.

¹¹ Unió Nacional de Dones Saharauis: <http://www.arso.org/UNFS-Homepage.htm>

En l'any 1975, quan es va produir l'exili saharauí cap a Algèria, les dones tenien un nivell educatiu molt baix, amb una taxa d'analfabetisme altíssima. Avui dia, totes les nascudes o crescudes en els campaments de refugiats posseeixen un nivell d'educació equivalent al batxillerat espanyol, i moltes d'elles contenen amb titulació mitja o superior, el que es pot afirmar que constitueix una excepció en el panorama social africà, àrab i musulmà.

No cal oblidar que la dona saharauí sempre ha ocupat un rol fonamental en la vida tradicional del seu poble. La seva situació difereix de la d'altres dones musulmanes, ja que en el món social saharauí no existeix la segregació per sexes, les dones gaudeixen de total llibertat de moviment, i comparteixen amb els homes espais públics i privats¹². Aquest rol de les dones es va veure reforçat en la vida en els campaments, ja que van començar a ocupar un lloc de protagonisme i direcció.

La participació social de la dona saharauí s'havia vist disminuïda durant la colonització espanyola i la posterior ocupació marroquina, però va recobrar nou vigor amb el sorgiment del moviment d'alliberament nacional, per a després convertir-se en la sustentació de la vida en els campaments de refugiats. Elles són les encarregades de l'organització social i econòmica dels campaments. Actualment, gaudeixen d'una posició i un status social més elevat, d'una major equitat de gènere i d'oportunitats, promoguda per campanyes d'orientació i alfabetització, l'educació formal, i de les activitats fomentades per la ja esmentada organització femenina Unió Nacional de Dones Saharauis. Les dones saharauis reivindiquen la seva condició de ciutadanes i no la de membre d'una família¹³. Exemple de la lluita de les dones saharauis és **Maima Mahamud**, directora i creadora de l'escola de dones de Dajla (un dels campaments de refugiats saharauis) i Secretària d'Estat d'Assumptes Socials i Promoció de la Dona del Front Polisari, qui afirma que "*algun dia, quan el nostre país arribi a la llibertat, les dones saharauis podrem ser un exemple no només per a les altres nacions àrabs sinó per a tot el món*"¹⁴.

Actualment, en el govern de la R.A.S.D. hi ha tres dones: **Mahfuda Mohamed Rahal**, Secretària d'Estat per a Assumptes Socials i de Promoció de la Dona; **Mariam Ahmadi Salek**, Ministra d'Educació i **Jadiya Hamdi**, Ministra de Cultura¹⁵.

¹² JULIANO, Dolores, *La causa saharauí y las mujeres, Siempre hemos sido muy libres*, pp. 50 y 51, Icaria, Más Madera, Barcelona, 1999.

¹³ Asociación d'Ajuda al Poble Saharauí "Sadicum", <http://www.sadicum.org/mujer.htm>

¹⁴ Blog de Hernán Zin, <http://blogs.20minutos.es/enguerra>

¹⁵ Associació de Dones Saharauis d'Espanya: <http://www.mujeressaharauis.blogspot.com>

2.1 La vida en els campaments de refugiats

Actualment, la població saharauí a Algèria està repartida en quatre campaments de refugiats. Aquests campaments es diuen *wilayas* o **províncies**, que, al seu torn, estan organitzats en *dairas* o **municipis**. Els campaments reben el nom de les principals ciutats del Sàhara: **Smara, Aaiun, Auserd i Dajla**. A més d'aquests quatre, hi ha un altre campament nascut al voltant del centre de formació per a dones “**27 de Febrer**” on resideixen les alumnes amb les seves famílies, i les instal·lacions de **Rabouni**, on funciona l'administració de la R.A.S.D.: els ministeris, l'oficina de protocol i l'hospital central.

Els campaments mantenen una organització social comunitària, fonamentada en forts llaços de solidaritat. Com assenyala Herrero García, “*la comunitat de béns i l'organització assembleària originària, la van fer destacar com model d'organització social molt avançada, enmig de les extremes dificultats derivades d'un exili forçós*”¹⁶. Així, s'organitzen treballs comunitaris, campanyes populars, com la cura dels ramats, el treball de les hortes, el repartiment de menjar o la construcció de maons d'adob, treball en el qual les dones excaven el sòl, obren trinxeres, transporten l'aigua que lligarà la terra argilenta i modelen els adobs en grans prismes rectangulars que es couran durant algun temps al sol¹⁷. La majoria dels habitants dels campaments són dones i nens, ja que la major part dels homes estan mobilitzats en les zones alliberades.

Totes les *dairas* contenen amb escola, dispensari i Ajuntament. En cada *daira*, el treball comunitari, en el qual estan involucrats tots els adults, s'organitza en cinc comitès:

- **Comitè de Sanitat:** agrupa als professionals amb funció assistencial, i s'encarrega a més de la salut preventiva (relacionada amb la qualitat de l'aigua, el medi ambient, etc.).
- **Comitè d'Educació:** encarregat de l'educació inicial i primària, alfabetització d'adults i el benestar dels nens en general.
- **Comitè d'Alimentació i Subministraments:** s'encarrega de la distribució dels aliments i informa sobre el seu valor nutritiu i la forma de preparar-los, a més de la distribució de roba, tendes, etc.

¹⁶ HERRERO GARCÍA, Vidal, *El Sahara: laberintos y esperanzas*, p. 154, Autoedición, 2006.

¹⁷ Associació d'Ajuda al Poble Saharauí “Sadicum”: <http://www.sadicum.org/mujer.html>

- **Comitè de Desenvolupament Econòmic, de Producció i Artesania:** responsable de la producció d'artesanía i del treball en els horts i granges.
- **Comitè de Justícia i Assumptes Socials o Consell Local i Alcalde:** s'encarrega d'administrar i gestionar la vida diària de les *dairas*.

Cada *wilaya* al seu torn, té un **Consell**, els membres del qual són els responsables dels Comitès de les *dairas*, i altres representants de la població dels campaments, qui, juntament amb el governador de la *wilaya*, organitzen el treball, la producció, i els objectius de les mateixes¹⁸. Es reuneixen periòdicament, i rendeixen comptes del seu treball. Cal ressaltar que gairebé tots els Comitès estan dirigits per dones. **En els campaments, les dones representen el 85% del personal administratiu, el 75% del personal de l'educació i el 65% del personal de la sanitat¹⁹.**

2.2 Educació, cultura i salut. Noves accions de les dones

En quant a l'**educació** es pot afirmar que la tasca desenvolupada en els campaments és realment sorprenent: el cent per cent dels nens, sense discriminació per sexe o raça, estan escolaritzats.

L'educació formal comença amb els jardins d'infància, on els pares que així ho desitgin poden enviar als seus fills. Al complir els sis anys, els nens comencen amb l'educació obligatòria a les escoles situades en les seves *dairas*, a escassa distància de les seves llars. Fins i tot els nens amb discapacitats físiques o mentals, contenen amb escoles especials. Una vegada acabat el col·legi, els joves saharauis ingressen en internats, situats en els campaments, on conclouen el nivell educatiu comparable al batxillerat espanyol. I, al concloure aquest cicle, els alumnes destacats obtenen beques per estudiar en l'estranger. Països com Algèria, Cuba, Líbia, i en molta menor mesura Espanya i França, acullen estudiants saharauis, per llargues temporades, temps que els joves saharauis viuen totalment separats de les seves famílies. Un grup d'ells, que actualment es troben a Cuba, van expressar que *"sabem que molts refugiats no tenen les oportunitats que se'ns han donat a nosaltres; per això, i perquè hem arribat fins a aquí*

¹⁸ Font: HERRERO GARCÍA, Vidal, *Op. Cit.*

¹⁹ Mercat Saharai: <http://www.mercadosaharai.blogspot.com/>

*gràcies a la solidaritat humana, continuarem estudiant per a, en el futur, ser més útils i poder oferir la mateixa solidaritat a qui la necessiten*²⁰.

En quant a la participació de la dona en l'estructura educativa, les xifres parlen per sí soles: administració de centres preescolars: 90%; puericultores: 100%; mestres: 78-80%; professores d'ensenyament mig: 80%; directores d'escoles: 20%; administratives: 85%; empleades de centres escolars: 98%; supervisors: 50%²¹.

En relació a l'educació específica de les dones en els campaments, en l'actualitat funcionen diversos centres d'ensenyament: la “Escola 27 de Febrer”, la “Escola Olof Palme” i la “Escola de Dones de Dajla” són bons exemples d'això.

La “**Escola 27 de Febrer**” es va inaugurar el 14 de novembre de 1978, i amb el seu nom el centre ret homenatge a la data que es va proclamar la R.A.S.D. A la mateixa acudeixen dones de totes les edats, joves i adultes, solteres i casades. Cada *wilaya* envia a aquesta escola a les alumnes que després cobriran les seves necessitats en l'àmbit laboral, sanitari, educatiu, etc. En aquest centre s'imparteix formació elemental (llegir i escriure, càlculs, etc.) tant com formació professional, i formació específica per a aquelles dones que participaran en la política i en l'administració de la R.A.S.D. En quant a la formació professional, les alumnes poden especialitzar-se en Puericultura, Ensenyament Preescolar i Primària, Assistència Sanitària i Infermeria, Mecanografia, Teixit, Costura, Animació socio-cultural o Tècniques en alimentació, entre unes altres. L'escola també conta amb cursos d'instrucció militar encaminats a la defensa civil i militar dels campaments en un hipotètic cas d'atac marroquí als mateixos.

Els cursos duren entre un i dos anys, depenent de l'especialitat. En els tallers de l'escola es teixeixen catifes, es cus roba i uniformes escolars per als nens. Per a aquelles mares que tenen nadons, l'escola conta amb una guarderia.

Al voltant de l'escola es poden veure prop de tres-centes tendes, d'aquelles estudiants que es van traslladar amb la seva família a viure allí mentre estudien. Després de finalitzar els estudis, les dones s'incorporen plenament a les tasques relatives a la seva especialitat dintre dels campaments, sota la supervisió inicial de les seves professores.

La “**Escola Olof Palme**”, es troba en la *wilaya* de Aaiun, i funciona des de l'any 1989. Aquesta escola és més petita que la 27 de Febrer, encara que és més moderna. Té

²⁰ *Jóvenes saharauis: construyéndose un futuro en Cuba*, Noticias del ACNUR, 4/07/2008 http://www.acnur.org/index.php?id_pag=7759

²¹ Unió Nacional de Dones Saharauis: <http://www.arso.org/UNFS.PrAst2001.htm#ANCREpres>

menjadors per a les alumnes i guarderia per als petits, encara que, a diferència de l'Escola 27 de Febrer, no és un internat, i les seves alumnes són sobretot dones de la mateixa *wilaya*. Aquí també les dones aprenen oficis relacionats amb la confecció, fabricació de catifes, alimentació i cuina, etc., encara que les especialitats d'aquesta escola són la Tipografia, Logística i Equipament, Educació Preescolar, Administració i Direcció, i Infermeria. La direcció del centre és col·lectiva, triada entre les dones que participen en totes les activitats²².

La “**Escola de Dones de Dajla**” es va crear en 1999, davant la demanda de les dones de Dajla, el més allunyat dels campaments, qui, fins a aquest moment havien de desplaçar-se fins a l'Escola 27 de Febrer per rebre formació. L'objectiu principal de l'Escola és brindar formació en oficis, que possibiliti a les dones obtenir eines per limitar la dependència de l'ajuda exterior. Elles afirmen que “*mantenint a flotació a les dones es manté a flotació el nostre poble*” perquè “*els diners que arriben a les dones són diners que arriben a la família*”²³. Per facilitar el pas entre formació i ocupació professional estan treballant en la creació de tallers ocupacionals i cooperatives de dones. En aquesta escola es pot estudiar costura, confecció de catifes, tricotatge, creació d'audiovisuals, informàtica, idioma espanyol, idioma anglès i perruqueria. Les seves alumnes tenen entre 18 i 56 anys, amb variats nivells educatius, i provenen de totes les *dairas*, que estan representades de manera proporcional. A l'hora de seleccionar les alumnes que s'integraran a l'escola, es tenen en compte els mèrits demostrats en la vida comunitària de la seva *daira*.

Amb les activitats en l'escola es busca trencar la rutina de les dones i la monotonia del campament; no només oferir formació, sinó un àmbit d'intercanvi d'experiències i de reflexió, on reben conferències per part d'experts saharauis i estrangers, sobre planificació familiar, prevenció de malalties, o religió, entre altres temes.

Degut al fet que les ajudes que rebia l'escola per poder funcionar eren irregulars, la mateixa està avançant en el camí de la autogestió, venent les catifes que produeix als visitants estrangers, als cooperants, o a les mateixes famílies saharauis que puguin comprar-les. La meitat dels diners obtinguts per cada catifa és per a la dona que l'hagi fabricat i l'altra meitat es destina a la compra de matèries primeres per a l'escola. També

²² Font: http://usuarios.lycos.es/sahara_3/escuela_de_27_de_febrero.htm

²³ Escola de Dones de Dajla: <http://www.mujaresdajla.org/web/la-escuela-de-mujeres>

es produeix roba que s'encarrega de distribuir gratuïtament entre les famílies més necessitades²⁴.

La **vida cultural** dels campaments és molt rica, ja que compten amb nombrosos grups musicals i de dansa, publicacions, ràdio, activitats lúdiques i esportives, etc. La labor femenina una vegada més és fonamental en aquesta àrea. En treballs de sensibilització cultural, les dones representen el 90%, en les publicacions informatives, el 65%, en els programes i activitats radiofòniques, el 50%, en els treballs de diversió i entreteniment, el 80% i en les Unitats de Comunicació, les treballadores representen el 20%²⁵.

En relació a la **salut**, cal recordar que quan Espanya va abandonar el Sàhara Occidental, no havia metges titulats. A partir de llavors, els saharauis van realitzar enormes esforços per a millorar els serveis sanitaris, i per aconseguir la formació de metges i infermeres. Van crear la **Mitja Lluna Vermella Saharai**, i amb ajuda internacional, molts homes i dones van ser i són enviats a l'estranger per estudiar medicina, a més d'altres carreres.

A pesar de les enormes carències, la sanitat en els campaments és un exemple per a altres països africans. Els programes de vacunació i alimentació infantil són prioritaris. Els esforços es centren en la prevenció i en la potenciació de la salut primària. En els centres hospitalaris dels campaments s'ofereixen cures bàsiques, i per a intervencions quirúrgiques importants o cures especials es sol·licita accés als sistemes sanitaris d'altres països. De forma periòdica personal sanitari i metges especialistes estrangers acudeixen als campaments per col·laborar de forma voluntària. La presència de la dona en la salut és molt important, i està representada de la següent manera: metgesses: 10%, ATS: 37%, infermeres: 30%, auxiliars d'infermeria: 85% i empleades de centres: 65%²⁶.

Un tema fonamental en la vida dels campaments que està íntimament relacionat amb la salut és la provisió d'aigua, a causa de la zona desèrtica on estan instal·lats. Actualment, l'aigua s'obté de pous subterranis i es distribueix amb camions cisterna. Aquest mètode, que és molt costós, permet que cada família tingui una quantitat d'aigua molt limitada. Per exemple, la població saharai consumeix una mitjana de 10 litres per

²⁴ Escola de Dones de Dajla: <http://www.mujaeresdajla.org/web/la-escuela-de-mujeres>

²⁵ Unió Nacional de Dones Saharauis: <http://www.arso.org/UNFS.PrAst2001.htm#ANCREpres>

²⁶ Unió Nacional de Dones Saharauis: <http://www.arso.org/UNFS.PrAst2001.htm#ANCREpres>

persona i dia, mentre que a Espanya es consumeixen més de 200. A més, aquesta aigua, com assenyala la presidenta de l'Associació de Dones Saharauis a Espanya i responsable del departament de Drets Humans de la Unió Nacional de Dones Saharauis, Zahra Ramdán és insalubre, és a dir, no apta per beure, el que provoca que moltes persones tinguin greus problemes de salut²⁷.

D'un grup de dones va sorgir la idea de crear **cooperatives** que funcionen gràcies als microcrèdits, per disminuir la dependència de l'ajuda internacional. Aquest treball està dirigit a obtenir l'autosuficiència, creant llocs de treball en l'escola de formació i en la *wilaya* de Dajla. Les impulsores d'aquest projecte pronostiquen que, a diferència de l'ajuda internacional, que respon a interessos particulars dels donants, les cooperatives seran sostenibles en el temps, revitalitzant així l'economia saharauí²⁸.

Una de les manifestacions d'aquest treball en cooperativa, és el **taller de costura i fabricació de catifes**, creat per l'escola de formació de dones de Dajla en coordinació amb la Creu Vermella Espanyola. Aquest taller està conformat per catorze treballadores que confeccionen catifes, i dos ajudants que tallen teles, arreglen les màquines, etc. Cadascuna d'elles treballa en el taller durant un any, per a després deixar pas a la incorporació d'altres dones. Cada campament envia anualment al taller a quatre dones: dues per a la costura i dues per a la confecció de catifes. Les dones són escollides per la seva situació social, i han de reunir algun dels següents requisits: tenir una gran càrrega social, ser divorciades amb molts fills, comptar amb un diploma de graduació en costura o confecció de catifes, tenir al seu càrrec un familiar víctima de la guerra o estar soles sense fills i sense sustentació econòmica.

Els diners que obtenen per la venda de les catifes i teixits es reparteix de la següent manera: 25 % per a les persones necessitades del campament, el 25 % per a la gestió del taller i el 50% per a salaris de les treballadores²⁹.

Una iniciativa de les dones saharauis que funciona des de fa aproximadament un any, també en el campament de Dajla i com projecte de l'escola de dones, és un **ciber**. Aquest disposa d'un aula amb sis ordinadors de taula, i un portàtil, equipats amb càmera web i micròfon. En el *ciber* treballen quatre persones: tres dones i un home. Està obert durant sis hores al dia, tres al matí i altres tres a la tarda³⁰.

²⁷ *Llevamos 30 años bebiendo agua no apta para el consumo*, El Periódico de Aragón, 02/07/2008.

²⁸ Mercat Saharauí: <http://www.mercadosaharai.blogspot.com/>

²⁹ Mercat Saharauí: <http://www.mercadosaharai.blogspot.com/>

³⁰ Mercat Saharauí: <http://www.mercadosaharai.blogspot.com/>

Altre projecte de creació d'ocupació per a les dones saharauis amb necessitats i càrrega social, són les **pastisseries** i les **pizzeries**. La primera d'elles va començar a funcionar a Dajla, i després li van seguir Auserd i Smara³¹.

La iniciativa de les dones saharauis en els campaments de refugiats a Algèria es reflecteix en les paraules de la presidenta de l'Associació d'Amics del Poble Saharai: *“És el major experiment fet avui dia de com un poble expulsat del seu territori pot viure en l'exili cohesionat, amb alegria i amb esperança. No parlariem avui del problema del Sàhara si no arriba a ésser per la voluntat forta i decidida de les dones en els campaments encarregant-se de tot: de l'organització, de la cultura, del treball, de la intendència, del menjar... Va començar com un matriarcat que al principi inquietava als propis homes i va acabar sent un entramat que ha creat un Estat”*³².

3. Conclusions

Com es pot observar, l'activitat i la iniciativa de les dones saharauis són incessants. Aquestes dones, que van assumir totes les tasques de lideratge, administració i educació sense tenir més formació que la voluntat i la imaginació, avui, són un exemple de treball i superació. Són conscients que la independència també s'aconsegueix a través de l'educació i de la igualtat de drets entre homes i dones. En aquesta provisionalitat permanent, les dones van optar per no resignar-se, i preparar-se per aixecar un país, el dia que puguin tornar al seu territori. És necessari que coneguem l'esforç quotidià del poble saharai per sortir endavant, però és necessari donar un pas més enllà, i com a ciutadans, denunciar - tant a nivell nacional com internacional - la injustícia que fins al dia d'avui s'està cometent amb aquest poble, exigint a les nostres autoritats un compromís ferm per arribar a una solució justa a aquest conflicte oblidat.

³¹ Mercat Saharai: <http://www.mercadosaharai.blogspot.com/>

³² DÍAZ YANES, Carmen, presidenta de l'Associació d'Amics del Poble Saharai, en *Mujeres saharauis: las voces del desierto*, MELERO Silvia, Revista de Periodismo Preventivo N° 57, 15 de octubre al 28 de octubre de 2008, Instituto de Periodismo Preventivo y Análisis Internacional, http://ippai.info/index.php?Itemid=75&id=103&option=com_content&task=view

Bibliografía:

- HERRERO GARCÍA, Vidal, *El Sahara: laberintos y esperanzas*, Autoedición, 2006.
- JULIANO, Dolores, *La causa saharauí y las mujeres, Siempre hemos sido muy libres*, Icaria, Más Madera, Barcelona, 1999.
- TORTAJADA, Ana, *Hijas de la arena, cartas desde los campamentos saharauis*, Lumen, Barcelona, 2002.

Artículos en diaris i Internet:

- *El POLISARIO exige la destitución del delegado de la ONU en el Sáhara*, El País, 17/08/2008.
- *El POLISARIO insta a Marruecos a negociar sin condiciones el futuro del Sahara*, <http://www.tercerainformacion.es/3i/article5875.html>
- *La comisión de descolonización de la ONU apoya la negociación sobre el futuro del Sahara*, 22/10/2008, Poemario por un Sahara Libre, <http://poemariosahara.blogspot.com/>
- *Llevamos 30 años bebiendo agua no apta para el consumo*, El Periódico de Aragón, 02/07/2008.
- MELERO Silvia, *Mujeres saharauis: las voces del desierto*, Revista de Periodismo Preventivo Nº 57, 15 de octubre al 28 de octubre de 2008, Instituto de Periodismo Preventivo y Análisis Internacional, <http://ippai.info/index.php>
- Noticias del ACNUR, *Jóvenes saharauis: construyéndose un futuro en Cuba*, 04/07/2008 http://www.acnur.org/index.php?id_pag=7759
- *POLISARIO acepta a Christopher Ross como el nuevo enviado especial de la ONU*, 08/10/2008, <http://saharamarathon-layuad.blogspot.com/2008/10/polisario-acepta-christopher-ross-como.html>
- PORTINARI Beatriz, Entrevista: Maima Mahamud, Secretaria de Estado de Asuntos Sociales y Promoción de la Mujer del Sáhara, *Quiero que cuando una mujer abra las piernas sepa por qué lo hace*, El País, 12/05/2007.
- *1 de cada 5 niños saharauis sufre desnutrición aguda*, Afrol News, 15/05/2008, <http://www.afrol.com/es/articulos/28926>
- *Un Sáhara independiente es inalcanzable. Peter van Walsum, enviado de la ONU, insta a negociar con Marruecos la autonomía*, El País, 08/08/2008.

Documentació de Nacions Unides:

- Opinió consultiva sobre el Sàhara Occidental, 16 d'octubre de 1975, <http://www.icj-cij.org/>.
- Resolució 2072 (XX) de la Assemblea General, del 16 de desembre de 1965.

Pàgines Web:

- Ser Dones: http://www.sermujeres.org/saharais/lucha_mujeres.html
- Associació d'Ajuda al Poble Saharai "Sadicum", Chiclana de la Frontera: <http://www.sadicum.org/mujer.htm>
- Associació de Dones Saharais d'Espanya: <http://mujeresaharais.blogspot.com/>
- Poemari per un Sàhara Lliure: <http://poemariosahara.blogspot.com/>
- Associació per un Referéndum al Sàhara Occidental: <http://www.arso.org>
- Mercat Saharai: <http://mercadosaharai.blogspot.com/>
- Unió Nacional de Dones Saharais: <http://www.arso.org/UNMS>
- Blog de les dones del campament Dajla: <http://www.mujeresdajla.org/web/>
- MINURSO: <http://www.minurso.unlb.org/>
- Les Nacions Unides y la descolonització, <http://www.un.org/spanish/descolonizacion>
- Blog de Hernán Zin, <http://blogs.20minutos.es/enguerra>
- Escola de dones de Dajla: <http://www.mujeresdajla.org/web/la-escuela-de-mujeres>